



T.B.M.M.
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Grup Başkanlığı
Tarih: 15 Haziran 2020
Sayı: 1836

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Ekte sunulan gerekçelerle Doğu Karadeniz Bölgesinde yapılan çay üretimindeki sorunların araştırılması, bu kapsamda alınması gereken önlemlerin ve politikaların belirlenmesi amacıyla Anayasa'nın 98'inci ve TBMM İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılmasını arz ederiz. 11/06/2020

M. B. C.

Mehmet Bekaroğlu
İstanbul Milletvekili

Ali Fazıl KASAP
Kütahya M.V.
Zir.

Selda Erkan Kılıç
Denizli M.V.
Denizli

Ömer Bektaş Özer
M. B. C.

Ar. Alpay AYMEN
M. B. C. Mr.
Ar. Alpay AYMEN

ÖZKAN YALIN
M. B. C.

Murhayat Altaca Koyucu
Bursa M.V.
Murhayat Altaca Koyucu

İkhan Özen Ağay
Zehra Ağay

Ahmet ÖNAL
Kırıkkale M.V.

Barış KARADENİZ

Ağır

Barış KARADENİZ

Ganize TAŞ
ANKARA



1836 Sonch Meeli's Arastirma. Önergesi imza. Girelgesi

[illegible]

Yünya çay pazarından
T. B. M. M.
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
iz Bölgesinde yapılan
emleğin belirlenmesi

GEREKÇE

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illerinde 781 bin dekar alanda çay tarımı yapılmaktadır. Yüzde 65'i Rize ilinde olmak üzere 2018 yılında 1 milyon 475 bin ton yaş çay üretilmiştir. Yaş çay, çoğunluğu Rize'de bulunan fabrikalarda işlenerek 2018'de 295 bin ton kuru çay üretilmiştir.

- Bölgede ÇAYKUR'a ait, biri paketleme olmak üzere, 46 adet faal çay fabrikası vardır.
- Bölgede özel sektöre ait 229 adet çay fabrikası vardır. Faal olan özel fabrika sayısı 180'dir.
- 2019 yılı yaş çay rekoltesi 1 milyon 409 bin tondur.
- Bunun 750 bin tonu ÇAYKUR, 659 bin tonu özel sektör tarafından satın alınmıştır.
- 2019 yılında kuru çay üretimi, 150 bin tonu ÇAYKUR, 130 bin tonu özel sektör olmak üzere toplam 280 bin ton olmuştur.

Bölgedeki müstahsile yaş çayın getirisi 4 milyar TL civarındadır. Çay sektörünün bölgeye işleme, depolama, paketleme, pazarlama dahil olmak üzere toplam 9 milyar TL'lik ilave getirisi vardır. Bölgede yaşayan yaklaşık 200 bin ailenin tek geçim kaynağı çaydır. İnsanlar ailelerinin geçimini, çay tarımı yaparak, çay işletmelerinde çalışarak ya da bu işletmelerden emekli olarak aldıkları emekli maaşları ile temin etmektedir. Bölgede sanayi hemen hemen yoktur; yılların ihmali ile balıkçılık bitme noktasına gelmiştir, hep konuşulur ama bugüne kadar gerekli politikalar geliştirilmediği ve alt yapı yatırımları yapılmadığından bölge turizmi emekleme aşamasında bile değildir. Kivi, likapa, portakal, mandalina ve mısır gibi ürünlerin çaya alternatif olmaları ise söz konusu değildir.

Türkiye'de çay tarımı Osmanlı'dan bu yana yapılmaktadır. Cumhuriyet döneminde ilk çay kanunu 1924 yılında çıkmış ama çay üretimi ile ilgili ilk bilimsel çalışmalar ancak 1937 yılında başlamıştır. 1940 yılında çıkarılan ikinci Çay Kanunu ile çay tarımı ve çay işletmeleri belli kurallara bağlanmış ve ilk büyük ölçekli çay atölyeleri aynı yıl Rize'de kurulmuştur. İlk modern çay fabrikası ise 1946 yılında Rize'de işletmeye açılmıştır.

1983 yılında çıkarılan 112 sayılı KHK ile Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü (Çay-Kur) adı ile bir Kamu İktisadi Teşekkülü oluşturulmuş ve çay işletmesi, Tekel Genel Müdürlüğünden alınarak Çay-Kur'a verilmiştir.

Çay tarımının kaderini değiştiren düzenleme neo-liberal rüzgârların estiği Özalp yıllarda (4 Aralık 1984 tarihli ve 3092 sayılı Çay Kanunu) yapılmıştır. Bu kanunla çayın tarımı, üretimi, işlenmesi ve satışı serbest bırakılmıştır. Böylece gerçek ve tüzel kişilere, üreticilerden yaş çay yaprağı satın alabilme, çay işleme ve çay paketleme fabrikaları kurup işletme imkânı tanınmıştır. Kanun, çayda devlet tekeli kaldırılmış, devlet sektörü ile özel sektörün yan yana çalışması sağlanmıştır. Ancak çay tarım alanlarının belirlenmesi Bakanlar Kurulunun yetkisine bırakılmıştır. Bakanlar kurulunun belirlediği alanlar dışında çay tarımı yasaklanmış, çay tarım alanlarına giren yörelerde çay bahçesi kuracakların önceden ruhsat almaları zorunlu kılınmıştır.

Çay müstahsillerinin sorunları da bu tarihten itibaren artmaya başlamış ve görünür hale gelmiştir. Bu tarihten itibaren özel sektör giderek artan payla çay işletmesine girmiştir. Bugün üretilen yaş çayın yarısını Çaykur, diğer yarısını da özel sektör işlemektedir. Ne var ki özel sektörle ilgili hiçbir kural yoktur; yaş çayı istediği fiyatta almakta ve istediği zaman ödeme yapmaktadır. Elbette ülkedeki ticaret ile ilgili mevzuat çay ticaretinde de geçerlidir. Ancak; örgütlü olmayan çay müstahsili çay işletmecileri karşısında zayıf ve çaresizdir. "Yaş çay" denilen taze yaprak; zamanında kesilmesi ve yine zamanında satılması gerekiyor. ÇAYKUR, kontenjan ve kotalar koyarak yaş çayı almayınca üretici, özel sektörün istediği şartlarda çayını satmak zorunda kalmaktadır. Özel sektör, müstahsile peşin para vermediği gibi müstahsilin elinde "hukuki uyumsuzluklarda İstanbul mahkemeleri yetkilidir" yazılı karnelerden başka bir belge de yoktur.

Hiç kuşku yok ki çay müstahsilinin tek sorunu, ürününü ucuza alan ve ödemeleri zamanında yapmayan özel sektör değildir. Artık çay tarlaları kardeşler arasında bölünmüş ve müstahsil başına ortalama 2-5 dekar çay tarlası kalmıştır ve bu da bir aileyi geçindirmemektedir.



Türkiye çaycılığının önemli bir sorunu, "Türkiye'de çay pahalıya mal olmakta, ayrıca Güneyde çayına göre bizim çayımız kalitesizdir, o nedenle çay tarımına son vermek gerekir, çayın tamamını ihraç edersek çok daha kârlı oluruz" gerekçesini dillendiren ithalat lobisidir. Elbette bu söylenenlerin hiçbir gerçekliği yoktur. Olsa bile; Doğu Karadeniz'de çay tarımı yapılmaz ise; bölgede yaşayan 1 milyon 270 bin insanın büyük çoğunluğu göç etmek zorunda kalır. Bu durumun iktisadi ve sosyal maliyeti çok daha yüksek olur.

Çay tarımının sorunları, çay sanayiinin sorunları ve pazarlama sorunları şeklinde üç ana kategoride toplayabileceğimiz sorunlar, bölge halkının geleceğe güvenle bakmasına engel olmakta, giderek çaydan umudunu kesmesine neden olmaktadır. Çaydan umudun kesilmesi, bölgeden batıya doğru göçü devam ettirmektedir. Rize il nüfusu 2000 yılında 365.938 iken, bugün itibarıyla nüfus 343.212'dir. Rize'de doğan çocuklar, geleceklerini batıdaki metropollerde veya yurtdışında aramaktadır. Çay bölgesindeki Artvin'in Arhavi ve Hopa ilçeleri ile Trabzon'un Of, Sürmene, Araklı ilçeleri ve Giresun'un Tirebolu ilçesindeki nüfus hareketi de çay bölgesinden batıya doğru göçün varlığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'de çay üretimi yapılan alanlarda sınırlama vardır; Devlet, çay üretimini düşürme yönünde bir politika izlemektedir. Oysa dünyada çay ekim alanları ve kuru çay üretimi giderek artmaktadır. Şu an dünyada kuru çay üretimi 6 milyon tona yaklaşmıştır; bu rakam dünya kuru çay tüketiminden fazladır. O nedenle 18 milyar doları bulan dünya çay pazarında müthiş bir rekabet mevcuttur. Türkiye, 300 bin ton/yıl tüketimi ile dünyada ilk sıralarda olan bir kuru çay pazarıdır. Bu durum çok uluslu şirketlerin iştahını kabartmakta ve Türkiye'ye değişik kanallardan çay tarımından vazgeçmesi telkinleri yapılmaktadır.

Öte yandan, çay tarımında yaklaşık 40 yıldır (25 azot, 5 Fosfor ve 10 potasyum) formüllü kimyasal gübre kullanılmaktadır. Bu gübre, uzun vadede serildiği toprağın özelliğini yitirmesine neden olurken, yağmur suları ile içme sularına karışmakta ve diğer bitkilere de etki ederek hem insan sağlığını hem de doğal yapıyı bozmaktadır. Artık Doğu Karadeniz toprağı bırakın yeni bir ürün, geleneksel ürünler (fasulye, domates, biber, patlıcan, salatalık...) için de elverişli değildir. 2007 yılından itibaren ÇAYKUR'un öncülüğünde 378 dekar alanda organik tarıma başlanmış, kimyasal gübre lobisinin engellemesi ve % 20 ürün kaybına yol açtığından üreticinin isteksizliği nedeniyle organik çay üretiminde aradan geçen 12 yıllık sürede 38 bin 800 dekara ancak ulaşılabilmiştir. Devletin organik çay tarımına desteği yetersizdir.

Bugün Türkiye 280 bin ton/yıl kuru çay üretmektedir ve bunun tamamı iç piyasada tüketilmektedir. Yılda yaklaşık 50 bin ton kuru çay da, çoğu kaçak yollarla olmak üzere, yurt dışından gelmektedir. Resmi yollardan Gümrük Vergisi ödenerek ülkeye getirilen 15-20 bin ton dolayında yabancı çayın haricinde 30 bin ton kadar menşei belirsiz kaçak çay yurda sokulmaktadır. Çay kaçakçılığı hem ÇAYKUR'a hem özel sektöre hem bölge insanına ekonomik yönden ciddi kayıplar yaşatmakta, halk sağlığını da tehdit etmektedir.

Dünyada organik çay üretme imkânı Türkiye'den başka hiçbir çay üreticisi ülkede bulunmamaktadır. İklim şartlarından dolayı Türkiye'de çay bahçelerinde böcek yaşamamaktadır. Hindistan, Seylan, Çin, Kenya gibi dünya çay piyasasını doyuran ülkelerin tamamındaki çay bahçelerinde böcek öldürücü ilaçlar (insektisit) kullanıldığından bu ülkelerin organik çay yapma imkânı yoktur. Türkiye'de kimyasal gübre terk edildiğinde, ilaç vb. kimyasallar kullanılmayıp organik gübre kullanıldığında çayımız tümüyle organiğe dönüştürülebilir, dünya çay piyasasında kendisine yer bulabilir ve çay tarım alanları artırılarak bölgenin refahı yükseltilebilir. Organiğe geçişle ayrıca, Doğu Karadeniz'in toprağı tekrar eski niteliklerine kavuşacak ve bu şekilde, diğer tarımsal ürünler için de uygun hale gelecektir.

ÇAYKUR'un 2017 yılında Türkiye Varlık Fonuna aktarılması ile yasa gereği çay tarımının dışına çıkarılmış olması ve Varlık Fonundaki kuruluşların yurt dışından alınan kredilere karşılık teminat olarak gösterildiğine yönelik haberler, bölge halkını tedirgin etmekte ve ÇAYKUR'un özelleştirileceğine dair endişeleri artırmaktadır. ÇAYKUR, bölge için bir sigorta durumundadır. ÇAYKUR'un özelleşmesi halinde bölge halkı 1984 yılından bu yana hiç iyi sınav vermemiş olan özel şirketlerin insafına terk edilmiş olacaktır. Bu durumda, bölgeden batıdaki metropollere hızla nüfus kayması yaşanacak, sosyal ve daha ağır ekonomik maliyet ortaya çıkacaktır.

Bugüne kadar çay ve çaycılığın sorunları ile ilgili çok sayıda uzman ve uzman kuruluş tarafından hazırlanmış ama maalesef politika yapıcıları bunları dikkate almamıştır.

Hiç kuşku yok ki, Doğu Karadeniz’de çok önemli bir turizm potansiyeli mevcut. Ne var ki, son yıllarda, bölgenin en önemli zenginliği olan dereler ve yaylalar, HES’ler ve ‘yeşil yol’ inadı yüzünden tehdit altındadır. Birçok uzman kuruluşun raporuna göre, tamamı bitirildiğinde Türkiye’nin enerji tüketiminin % 1,5’ünü bile karşılamayacak olan HES inşaatları bölgenin doğal yapısını tahrip etmekte, dereleri kurutarak zenginlikleri yok etmektedir. Aynı şekilde; Doğu Karadeniz’in tepelerini ve ormanlarını tahrip eden ‘yeşil yol’ yapımı da bölgenin turizm potansiyeline büyük bir darbe indirmektedir.

Görüldüğü gibi başta Rize olmak üzere Doğu Karadeniz Bölgesi’nin çay tarımı ve turizmden başka insanların geçimini sağlayacak ve bölgede tutacak herhangi bir imkânı yoktur.

Bütün bu gerekçelerle TBMM’de bir Araştırma Komisyonu kurulup, Doğu Karadeniz Bölgesinde yapılan çay üretiminin sorunlarının araştırılması ve bu kapsamda alınması gereken önlemlerin belirlenmesi zorunluluğu vardır.

